

Lilla Ulfåsa

Katrineholm Lida 4:14, Julita socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län

Kvinnliga medborgarskolan i Fogelstad
Renovering av tak och veranda mm 2021-2023
Ettapp 1 och 2

Lilla Ulfåsa

Katrineholm Lida 4:14, Julita socken, Katrineholms kommun, Södermanlands län

Kvinnliga medborgarskolan i Fogelstad
Renovering av tak och veranda mm 2021-2023
Ettapp 1 och 2

Rapport 2022:4

© 2023 Sörmlands museum

Beställningar kan göras hos:
Sörmlands museum
Box 314, 611 26 Nyköping

studierummet@regionsormland.se

www.sormlandsmuseum.se

Författare: Eva Wockatz, byggnadsantikvarie
Omslagsbild: Södra verandan efter renoveringen. D2022-0106.
Foto, där ej annat anges: Sörmlands museum, Eva Wockatz.
Diarienummer: KN-SLM20-0180

Allmänt kartmaterial: ©Lantmäteriet. Enligt FUK-avtal D-nr: I2018/00115

Nyköping 2023

Innehåll

Inledning	7
Historik	9
Kultuhistoriskt värde	12
Byggnadsbeskrivning	15
Kulörundersökningar	16
Skadebeskrivning före åtgärder	19
Utförda åtgärder	21
Kultuhistoriska iakttagelser	41
Detaljer som ändrats eller tagits bort	42
Avvikelse från länsstyrelsens beslut	44
Kultuhistorisk bedömning av arbeten	46
Framtida arbeten och underhåll	49
Projektrelaterad information	51
Administrativa uppgifter	52
Källförteckning	53
BILAGA 1:	
Planritning med rumsnummer	54

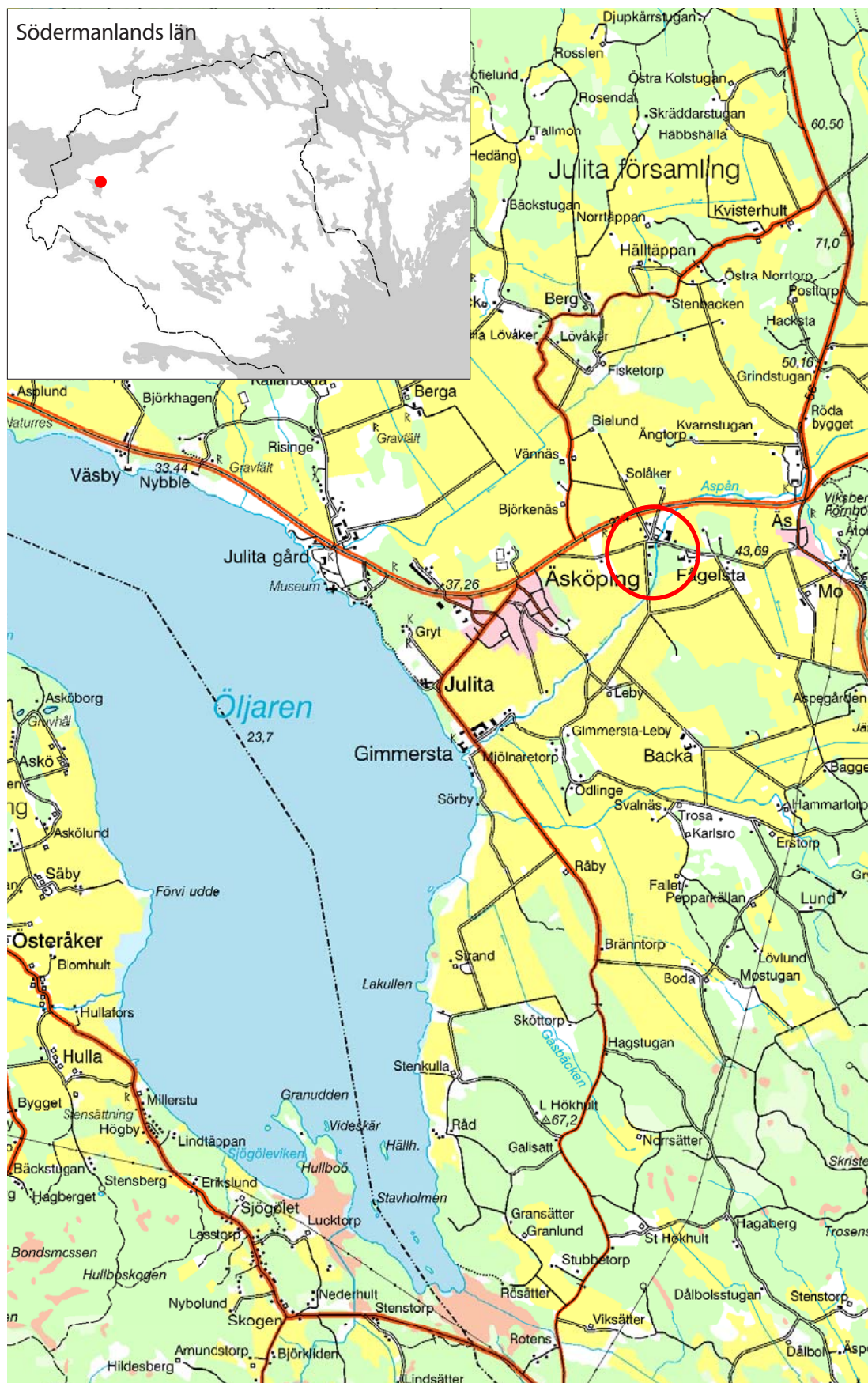

Bild 1. Läget för Lilla Ulfåsa, i Fogelstad, markerat med en röd cirkel. Topografiska kartan, Lantmäteriet.

Inledning

Bakgrund

Den före detta kvinnliga medborgarskolan i Fogelstad ägs av Insamlingsstiftelsen Fogelstad, som arbetar med att hålla kurser och samtal i folkbildning och demokrati. Under 2021 - 2023 har skolan renoverats. Tak och veranda har renoverats i etapp 1 och 2. Fönster renoveras i en pågående etapp 3.

Länsstyrelsen i Södermanlands län beviljade bidrag till vård av värdefull kulturmiljö, enligt 5§ förordningen (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer. I etapp 1 och 2 bedömde Länsstyrelsen att åtgärder på tak, skorstenar och södra verandan var möjliga att pröva i enlighet med bidragsförordningen. För åtgärder avseende tillgänglighet och brandsäkerhet, har endast kostnaderna för rampen bedömts vara möjliga att pröva enligt bidragsförordningen. I etapp 3 har bidrag för renovering av fönster beviljats.

Arbeten med södra verandan och tillgänglighetsrampen påbörjades 2021, då även en del arbeten avseende brandsäkerhet gjordes. Takrenoveringen påbörjades våren 2022, men blev klar först sommaren 2023. Fönsterrenoveringen har i september 2023, ännu inte besiktigats. Parallellt har även arbeten som inte har varit bidragsberättigade utförts, vilka har utförts utan antikvarisk medverkan. Byte av värmesystem. Köket och vissa rum på övervåningen har renoverats, efter en vattenläcka på övervåningen. Innertaket i salen på bottenvåningen har lagats. I rapporten redovisas även dessa arbeten.

Bild 2. Vy av den tidigare medborgarskolan sedd från landsvägen som går genom Fogelstad. Vy från norr i september 2022 (SLM D2022-0855).

I enlighet med länsstyrelsens beslut skulle arbetet utföras under antikvarisk medverkan och dokumentation. Sörmlands museum, Eva Wockatz, fick uppdraget att vara antikvarisk medverkande. Ett startmöte för arbeten med södra verandan hölls den 26 maj 2021. Startmötet för takrenoveringen hölls den 28 februari 2022. Ytterligare byggmöten och avstämningar har hållits på plats, framförallt löpande under takrenoveringen 2022. Underlag för takarbeten har varit ett förfrågningsunderlag, arbetsbeskrivning för takarbeten, upprättat av Jon Åhlund, Åhlund byggnadsvård, daterat 26 oktober 2021. Byggmöten för takrenoveringen har hållits löpande, där protokollen har upprättats av Jon Åhlund, som även varit besiktningsman. Slutbesiktningen avseende takarbeten hölls den 16 juni 2022. Efterbesiktningen, då takarbeten slutligen godkändes, hölls den 11 juli 2023. Då efterbesiktningen hölls i semestertider, så gjordes den antikvariska efterbesiktningen den 4 september 2023.

För rumsnumrering, se planritningar, bilaga 1.

Juridiskt skydd

Byggnaden ligger utanför detaljplanelagt område. Genom skolbyggnadens ålder och höga kulturhistoriska värden bör den klassas som en särskilt värdefull byggnad enligt PBL 8 kap 13§. Skolbyggnaden har tidigare av Sörmlands museum bedömts vara av byggnadsminnesklass. Fogelstad ligger inom ett område som är utpekad som riksintresse för kulturmiljövården, Julitabygden D25. Motiveringen lyder: *Rikt herrgårdslandskap präglad av stordrift, sedan medeltiden.*

Bild 3. En relativt tidig bild av Lilla Ulfåsa, "Willa Fogelsta", norra fasaden, delförstoring (SLM M010052).

Historik

Fogelstad säteri tillhörde under medeltiden Julita kloster, men gick i samband med Gustav Vasas reduktion över till kronans (statens) ägo. 1677 blev Fogelstad en självständig gård. Delar av huvudbyggnadens murverk är från 1600-talet. Huvudbyggnaden byggdes om 1883 i fransk renässansstil, då det karakteristiska takkrönet tillkom. Ombyggnaden ritades av Emil V Langlet. På 1910-talet övergick gården till Elisabeth Tamm, dotter till ryttmästaren och riksdagsmannen August Tamm.

Skolbyggnaden ritades och uppfördes år 1865 som inspektorbostad. På ritningen står det "Ökna i October 1865 Wilg. Wallin". Enligt adresskalendern från år 1863 var Wilhelm Wallin inspektör vid Julita gård, då von Dübeln var godsägare. Wallin var även ordförande i kommunalnämnden.

På Fogelstad gård drevs under åren 1925 till 1954 den kvinnliga medborgarskolan. Skolans syfte var att utbilda kvinnor i medborgarskap och att undervisa kvinnor om samhällslivet. Efter 1925 byggdes inspektorsbostaden om för att fungera som skola och rektorsbostad för den kvinnliga medborgarskolan.

Följande avsnitt är hämtat från en skrivelse av Kulturföreningen Fogelstads styrelse genom Elisabet Thorp, ordförande, daterad mars 2019:

"Kvinnor erhöll rösträtt vid beslut 1919 och kunde rösta första gången 1921. Skolan drevs av den så kallade konstellationen – vilken bestod av fem, inom olika områden, fram-

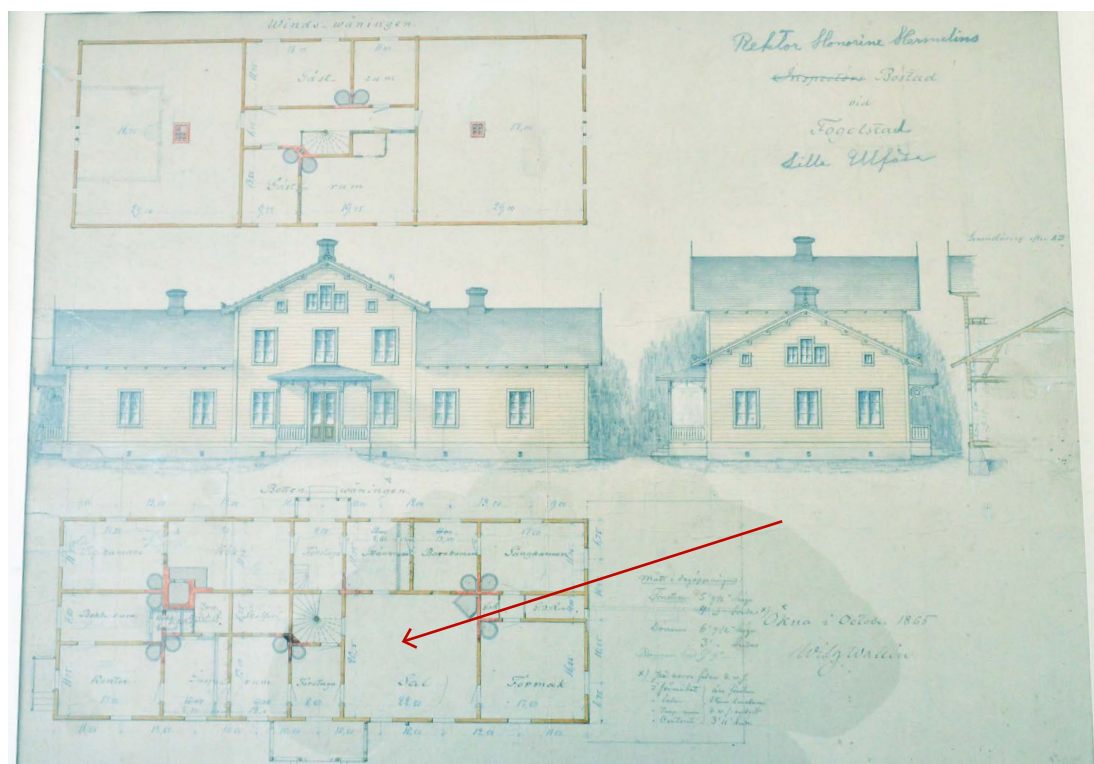

Bild 4. Byggnadsritningen för inspektorsbostaden år 1865. Salen (rum 1:15) där innertaket reparerades är markerad.

stående kvinnor. Kvinnorna var Elisabeth Tamm, Elin Wägner, Kerstin Hesselgren, Honorine Hermelin och Ada Nilsson. Elisabeth Tamm och Kerstin Hesselgren var två av de fem första kvinnorna som tog plats i Sveriges riksdag. Elisabeth Tamm i andra kammaren och Kerstin Hesselgren som enda kvinna i den första kammaren. Elisabeth Tamm var den som kom med idén om en medborgarskola och hennes resurser på säteriet Fogelstad i form av lokaler, mat mm kom att utgöra själva det praktiska och ekonomiska fundamentet för skolan. Honorine Hermelin var rektor för skolan och en av de två huvudlärarna. Honorine Hermelin bodde på Fogelstads skola fram till sin död 1977. Demokrati, fulla mänskliga rättigheter för kvinnor, ett bra samhälle för alla, fred och en god miljö var frågor som drev Fogelstadkvinnornas arbete. Kvinnor från hela landet kom för att delta i kvinnliga medborgarskapsskolans kurser, för att lära sig att ta plats i det offentliga samhället. Till skolan kom under årens lopp ca 2 500 kvinnor. Många av dem kom att bli aktiva i samhällsarbetet i sina hemkommuner, politiskt och på andra sätt. 1941 fanns 18 kvinnor i Sveriges riksdag. Sex av dem hade utbildats på kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad.

Elisabeth Tamm innehade ordförandeposten i Julita kommunalnämnd, och satt senare som ledamot i landstingsfullmäktige. Både Elisabeth Tamm och Honorine Hermelin, liksom övriga kvinnor i konstellationen, stod även bakom och publicerade sig i tidningen Tidevarvet som gavs ut åren 1923-1936. Det var en politisk, ej partipolitisk, och kulturell veckotidning. Alla de frågor som stod i fokus för Fogelstadkvinnorna är aktuella även idag. Den utveckling som de var starkt bidragande till har på ett betydande sätt banat väg för dagens fortsatta arbete, inte minst inom det område vi i dag kallar jämställdhetsarbete.”

Bild 5. Skolbyggnadens entrésida, sedd från nordväst, okänt år. (SLM M031867).

Den kvinnliga medborgarskolan startade i det närliggande mejeriet, enligt uppgift på mejeriets vind. Medborgarskolans fem första möten hölls i Fogelstads huvudbyggnads bibliotek, men hölls senare i skolbyggnaden. När Elisabeth Tamm gick bort år 1954, lades medborgarskolan ned.

Efter 1954 användes skolbyggnaden som rektorsbostad åt Honorine Hermelin, fram till Honorines död 1977. I rektorsbostaden bodde även Ada Nilsson. Honorine Hermelin var uppväxt på släktgården Ulfåsa i Östergötland, varför rektorsbostaden gavs namnet Lilla Ulfåsa. Elisabeth Tamm och Honorine Hermelin är begravda på den närliggande Julita kyrkogård.

Medborgarskolan har genom sin verksamhet fostrat många av Sveriges främsta politiker, författare och konstnärer. Skolan besöktes av många kvinnliga kulturpersonligheter. Bland dessa kan nämnas Siri Derkert, Moa Martinsson och Elin Wägner.

Skolan övergick till familjen Ekdahl år 1977. På 1970 talet renoverades köket, kammaren och matsalen, då nya golv lades in i köket och kammaren. Även innertak och fönster i samma rum byttes ut.

Omkring år 2018-2010 gjordes vissa arbeten med yttertaket. Bland annat lagades en skada på underlagstaket vid den större takkupan på det södra takfallet. 2019 såldes skolan till en privatperson, med syftet att bevara byggnaden. Skolbyggnaden ägs sedan 2020 av Insamlingsstiftelsen Fogelstad. Renoveringen påbörjades 2021. 2022 startade kursverksamhet upp igen i skolan.

Bild 6. Den 16 maj 2022 invigdes statyn, "Elin Wägner håller tal", av konstnär Rune Rydelius, efter förlaga av Siri Derkert. Till vänster om statyn Johan Söderberg, Katrineholms kommunstyrelses ordförande och Tjia Torpe, Insamlingsstiftelsen Fogelstads ordförande (SLM D2022-0856).

Kulturhistoriskt värde

Huset uppfördes och användes som inspektorsbostad vid Fogelstads gård. Byggnaden bidrar därmed till berättelsen och kunskapen om hur en större sörmländsk gård användes, disponerades och brukades vid slutet av 1800-talet.

Men skolbyggnadens stora värde ligger i berättelsen om hur Fogelstad användes som bas för den vid tiden så viktiga och angelägna kvinnliga medborgarskolan. Det var här som Sveriges första och enda kvinnliga medborgarskola startade och drevs i nästan 30 år. Skolan fungerade som samlingsplats och som bostad för den kända Fogelstadgruppen och dess elever under den första delen av 1900-talet. Fogelstad gods har genom detta ett *högt samhällshistoriskt värde*. Själva skolbyggnaden har ett *högt symbolvärde*, genom att det var just här som undervisningen bedrevs och eleverna på den kvinnliga medborgarskolan bodde under åren 1925-1954. Värdet ligger också till stor del i att medborgarskolans pedagogiska rektor och lärare Honorine Hermelin bodde här. Honorine var karismatisk och bidrog starkt till skolans inspiration och stora betydelse för många kvinnor under medborgarskolans år.

Skolan nådde ut till ca 2 000 kvinnor. Dessa fick lära sig vikten av samtal och dialog. Fogelstad gods är en del i vår gemensamma samhällsutveckling och är en påminnelse om att kvinnors rättigheter och plats i samhället inte har varit självklar. Elisabeth Tamm och Kerstin Hesselgren var två av de första kvinnorna som tog plats i Sveriges Riksdag. Skol-

Bild 7. Fotografi från medborgarskolans öppnande, påsken 1925. I mitten Elisabeth Tamm, till höger om henne Honorine Hermelin och Kerstin Hesselgren, samt elever från skolan. Bild från kommunarkivet i Katrineholm.

Bild 8. Före detta skolbyggnadens entrésida i september 2020. Vy från nordost före renoveringen. (SLM D2020-0625).

Bild 9. Före detta skolbyggnaden sedd från sydost före renoveringen. Östra gaveln har ett tredelat fönster och en port till det senare byggda garaget (SLM D2020-0626).

Bild 10. På glasverandans insida är en dikt målad utefter innertaket. Dikten "Dödens Engel" är skriven av Johan Olof Wallin (SLM D2022-0857).

Bild 11. Övre våningen, med trapploppet till höger. Trappan leder upp till mittpartiets andra våning. (SLM D2022-0858).

Bild 12. Salen, rum 1:15, på bottenvåningen vid husets nordvästra del. Innertakets puts och målning har skador från takläckaget. (SLM D2022-0859).

byggnaden har *ett stort kunskapsvärde* och *pedagogiska värden* för att kunna berätta om Sveriges kvinnohistoria och feminism, men även *personhistoriska värden*.

Elisabeth Tamm är född på Fogelstad och fick ta över godset efter sin far, med ca 200 anställda. Genom att Elisabeth var mycket engagerad i kommunal- och landstingspolitik, har godset också ett *regionalt och lokalhistoriskt intresse*.

Skolbyggnaden har också *arkitektoniska kvaliteter*. De symmetriskt uppbyggda fasaderna har välarbetade putsutsmyckningar och profilerade listverk. De spröjsade originalfönster har äldre munblåst glas. Invändigt märks äldre fasta snickerier, profilerade foder och lister, spegeldörrar, kakelugnar, dekorationsmåleri och äldre trägolv. Planlösningen är relativt oförändrad och byggnaden får anses vara välbevarad, exteriört och interiört.

Byggnadsbeskrivning

Gården Fogelsta är belägen ca 2 km öster om Åsköping. Skolbyggnaden Lilla Ulfåsa ligger strax söder om vägen, då man har passerat Fogelstads huvudbyggnad. Skolbyggnaden omges av en gräsbevuxen trädgård.

Skolbyggnaden är en långsträckt byggnad i två plan med ett högre brett mittparti. På vardera långsidesfasad finns verandor. Norra fasaden har en glasveranda. Södra fasaden har en mindre inbyggd veranda. Byggnaden är uppförd av bilat timmer.

Fasaderna är slätputsade med profilerade listverk och omfattningar. Ingångar finns på varje långsida, vid verandorna. Ingång finns även på östra gaveln. Putsen är idag avfärgad i en gul kulör. Listverk och utvändiga fönster är vitmålade. På äldre fotografier syns att fönster hade en mörk kulör. Sadeltaget är täckt med handslaget enkupigt lertegel, som ligger på ett spontat underlagstak. Nocken täcks av plåt. Skorstenarna är utkragade och oputsade och krönen täcks med plåt.

Interiörens planlösning och fasta snickerier är i stort sett bevarade sedan byggnaden uppfördes, dock med en del förändringar. På bottenvåningen har ett garage byggts vid östra gaveln, WC och dusch har installerats och ett större kök har byggts. Vissa fönster mot norr och söder i byggnadens mittparti har ersatts med nyare kopplade fönsterbågar. De flesta rummen har äldre trägolv och i flera rum finns det en kakelugn eller en kamin. Under taket på glasverandan finns en bevarad inskription från Fogelstادتiden, en dikt av Johan Olof Wallin, "Dödens Engel". Dörr- och fönsterfoder, innerdörrar och äldre fönsterbågar är bevarade. Rummens ytskikt har tillkommit i senare tid. Interiören har vitmålade snickerier med sentida mönstrade tapeter.

Kulörundersökningar

Vissa kulörundersökningar har gjorts, av utvändiga ytor på fönsterbågar, ytterdörr, samt de båda verandornas utvändiga ytor. De undre färglagren bedöms vara linoljefärg.

De senaste färgskikten utgjordes på alla utvändiga snickeriytor (förutom ytterdörren) av vit och gulnad vit målarfärg. Nedan anges de äldre färglager som syns under de nuvarande vita färglagren. Yttersta skiktet anges först.

Fönsterbågar

Bränd umbra NCS S 8010-Y30R

Verona grönjord/zink grön NCS S 8010-G30Y

Grön umbra NCS S 3005-Y20R

RAÄ 1A-100

RAÄ 1A-65/1B-264

RAÄ 5A-30 (ljus grön),
svårbedömd, eventuell färg från
fönsterbågens insida
(innerst=äldst)

Ytterdörr

Kromoxidgrön NCS S 5020-G30Y

Verona grönjord/zink grön NCS S 8010-G30Y

RAÄ 4A-GN83

RAÄ 1A-65/1B-264
(innerst=äldst)

13. Fönsterbågarna har tidigare varit målade mörkt gröna, och före det mörkbruna. Även en ljus gröngrå nyans syns underst. (SLM D2021-0860).

14. Färgskikt på södra verandans invändiga liggande panel, östra väggen. Under den mörkt gula syns ljus gul och ljus grå kulör. (SLM D2021-0861).

Södra verandan

Utvändiga ytor

Verandan har tidigare varit målad i olika umbrakulörer. Övre partier på verandan har inte undersökts.

På verandans stolpar och på den liggande tvärsån hittades dessa kulörer under nuvarande vita färglager, se bild 15:

Brun umbra NCS S 2010-Y20R	RAÄ 6A-39
Obränd umbra NCS S 5010-Y30R	RAÄ 4A-103
Obränd eller grön umbra NCS S 3005-Y20R	RAÄ 6A-103 lik 5A-30 (innerst=äldst)

På stolpens fasning hittades dessa kulörer under nuvarande vita färglager:

Brun umbra NCS S 2010-Y20R	RAÄ 6A-39
Obränd umbra NCS S 3005-Y20R	RAÄ 6A-103
Obränd umbra NCS S 5010-Y30R	RAÄ 4A-103 (innerst=äldst)

På liggande väggpanel hittades dessa kulörer under nuvarande vita färglager:

Brun umbra NCS S 2010-Y20R	RAÄ 6A-39
Obränd umbra NCS S 3005-Y20R	RAÄ 6A-103 (innerst=äldst)

15. Färgskikt på södra verandan. Till höger stolpen och till vänster den liggande tvärsån. Olika sorters umbror syns under de vita nuvarande färglagren. (SLM D2021-0862).

På stående väggpanel, nedre delen av verandan, hittades dessa kulörer under nuvarande vita:

Brun umbra NCS S 2010-Y20R
Bränd umbra NCS S 4020-Y40R

RAÄ 6A-39
RAÄ 6A-100 (innerst=äldst)

Invändiga ytor

På väggen mot öster på den liggande väggpanelen hittades dessa kulörer, se bild 14:

Gul ockra, NCS S 4050-Y30R
Gul ockra, NCS S 3050-Y20R
Ljusare gul, ljusocker, NCS S 1030-Y10R
Ljus grå-grön, NCS S 2005-Y20R

RAÄ 2A-94
RAÄ 3A-94
RAÄ 5A-92
RAÄ 6B-94 eller grön umbra
6A-30 (innerst=äldst)

Norra verandan

Utvändiga ytor

Verandan har tidigare varit målad i olika umbrakulörer. Övre partier på verandan har inte undersökts, t ex spetsdekoren.

På verandans balusterräcke hittades dessa kulörer under nuvarande vita:

Bränd umbra NCS S 3010-Y40R
Obränd eller grön umbra NCS S 3010-Y20R

RAÄ 6A-100
RAÄ 6A-103 eller grön umbra

Innerdörr, bottenvåningen

På en av bottenvåningens innerdörrar hittades dessa kulörer under nuvarande vita:

Obränd terra, NCS S 2020-Y20R
Obränd umbra NCS S 3020-Y10R
Ljus ockra, NCS S 2030-Y20R

RAÄ 6A-46
RAÄ 6A-103
RAÄ 5A-92

Köket

Väggputs

På kökets väggputs hittades dessa kulörer under senare tapetlager:

Ljusocker eller järnoxidgul, oljefärg,
NCS 2040-Y10R
Bränd umbra, oljefärg,
NCS 3010-Y40R

RAÄ 4A-92 eller 4A-920

mellan RAÄ 6A-100 och 7A-100,
(innerst=äldst)

Skadebeskrivning före åtgärder

Exteriör

Yttertak

Lokala takläckage förekom. Framförallt så läckte det in på norra takfallet, väster om det höga mittpartiet, vilket medfört att innertaket i den underliggande salen hade skador. En del tegelpannor var trasiga och en del täckte dåligt. Yttertaket hade inget tätskikt ovanpå underlagstaket.

Taket var isolerat med sågspån.

Färg flagade på anslutande takplåtar och flera av plåtarna var i dåligt skick. Takavvattningen behövde ses över. Vissa stuprör var trasiga och flera hade rostangrepp.

Takkuporna var på sidorna klädda med träpanel. Den lilla takkupan på södra takfallets östra del var täckt med äldre järnplåt. Plåtarna låg horisontellt med en bredd av 600 mm. Den större takkupan på samma takfallsdel var täckt med ny fabrikslackerad bandplåt.

Takavvattningen bestod av fotrännor, utkastare och stuprör. På varje takfallsdel fanns ett stuprör. Ett stuprör på var sida om mittpartiet och ett stuprör mitt på långsidans takfall, se bild 8 och 9. Stuprörens diameter var ca 85 mm. Fotrännorna var lagda med galvaniserad plåt och med smidda rännkrokar.

Skorstenarna var i behov av lagning och/eller ommurning. Flera tegelstenar var frostskadade. Skadorna såg delvis ut att bero på att det nya teglet hade murats med murbruk som var starkare än teglet. Teglet var mer vittrat i gränsytan mellan nytt och gammalt tegel. Skorstenarnas plåttäckningar var delvis rostiga. Murteglet var ca 300x140x75mm.

Plåtar på tak och skorstenar hade generellt rostangrepp.

Södra verandan

Södra verandan hade byggts om under sent 1900-tal. Trappan var utbytt och en ny glasad ytterdörr hade monterats. Fönsteröppningar mot söder hade ersatts med träpanel.

Verandans plåttak bestod av äldre järnplåt. Plåtformaten varierade, ca 400x550 mm. Fotrännans höjd var ca 70 mm hög. Rännkrokarna satt med ett cc-avstånd av 700 mm. Utkastare satt i de yttre hörnen. Utkastarnas längd var ca 280 mm, bredd ca 50 mm.

Verandan hade isolerats på insidan med vindskyddspapp, mineralull, regler, mineralull, spånskivor och skivinklädnad.

Interiör

Salen

Innertaket är putsat och målat. Taket var senast målat med någon typ av oljefärg. Putsen var skadad på grund av takläckage.

Övrigt

Uppvärmning

Byggnaden värmdes upp med vattenburen värme och direktverkande el. Radiatorer finns i de flesta rum. En elpatron har ersatt den gamla oljepannan. Utöver det finns kakelugnar och kaminer.

Utförda åtgärder

En del arbeten som nu genomfördes var inte bidragsgrundande. Eftersom arbeten utfördes parallellt med de bidragsgrundande arbetena, redovisas samtliga arbeten i rapporten.

Bild 16. Detalj av norra takfallets nedre del. Bara en liten del av fotrännans plåt var "uppdagna" under det senare underlagstaket. Teglet låg på strö- och bärläkt. Före renovering. (SLM D2022-0863).

Renovering av tak

Arbeten med taket var bidragsgrundande och har följts med löpande byggmöten under antikvarisk medverkan.

Exteriör

Yttertaket renoverades helt. Befintligt tegel plockades ned och förvarades för återmontering, stående på pall med pallkragar. Trasiga och undermåliga takpannor kastades. Kompletteringstegel skänktes till Insamlingsstiftelsen från en privatperson, boende på Nilslund. Teglet kom ursprungligen från en ladugård på den närliggande gården Backa. All gammal bärläkt togs bort. Ny strö- och bärläkt lades, bärläkt ca 38x25 mm, med ett läktavstånd på 315 mm.

Rötskador i underlagstak, takfotstassar, vattbrädor och vindskivor har lagats. De gamla underlagsbrädorna var kupade för vattenavrinning. Se entreprenörens dokumentation, bild 24, för lagningar av underlagstaket. Nu lagades underlagstaket med brädor som hade samma tjocklek som de äldre, men som var raka utan kupning. Detta gjordes för att hålla nere kostnaderna, men också för att det inte var lika motiverat då en underlagsduk nu lades som tätskikt. Enligt arbetsbeskrivningen skulle underlagsduken Haloten Steel väljas, men entreprenören valde att lägga Icopal Flexisteel YEP1800, vilket godkändes på byggmöte.

Bild 17. Västra skorstenen som var i bäst skick. Krönet murades nu om. (SLM D2022-0864).

Bild 18. Del av norra fasadens fotränna med smidda rännkrokar och utkastare. (SLM D2022-0865).

Bild 19. Del av södra takfallet, östra delen, innan lagning av rötskador. Taket var isolerat med sågspån. (SLM D2022-0866).

Bild 20. Detalj av underlagstaken. Underst syns det äldre ramsågade underlagstaket. Ovanpå ligger ett senare underlagstak, med smala, spontade och kupade brädor (SLMD2022-0867).

På södra takfallets östra del hade virket svampangrepp. Svampen skickades på analys. Analysen visade att det var timmerticka (*Antrodia sinusa*) som orsakar brunröta, samt skinnsvamp som orsakar vit röta. Softrot och blånadssvamp hittades också.

Även mindre rötskador i takstolsvirket, den yttre delen av ytterväggens timmer (de yttersta ca 50 mm) och enstaka takstolstassar lagades. Takstolarna lagades halvt i halvt.

På fuktskadade ställen togs äldre isolering av sågspån bort. Här kompletterades med ny träfiberisolering.

På de båda takkuporna på södra takfallets östra del, byttes allt underlagstak ut mot nytt råspontat virke. Takkupornas sidor kläddes in med ny plåt.

Samtliga takplåtar byttes ut. All ny plåt är av materialet zinkmagnesium, kvalitet Lindab Magestic, 0.6 mm tjock. Ny plåt klipptes ned i mindre format och dubbelfalsades. Fotrännan lades med plåtlängder om 1200 mm.

Fotrännornas plåt drogs upp ca 300 mm över underlagstakets nedre del. För att detta skulle vara möjligt så kapades underlagsbrädorna ca 45 grader och en plåt som bockades lades över.

Vidnock lades ennockplåt, nedklippt till 1200 mm. Nockplåten monterades på en stående regel.

Bild 21. Under pågående trälagningar av södra takfallet, östra delen. I bild syns till vänster Mac Sandberg och Magnus Bergström, Tyrfors Bygg AB. (SLM D2022-0868).

Bild 22. Efter reparation av takstolstassar och delar av ytterväggens timmer. Södra fasadens östra del. (SLM D2022-0869).

Bild 23. För att kunna montera fotrännans takplåt högre upp, så fasades underlagstaketets nedre del. Ytterligare en plåt lades sedan över underlagstaket och plåten, med underlagsduken ovanpå. (SLM D2022-0870)

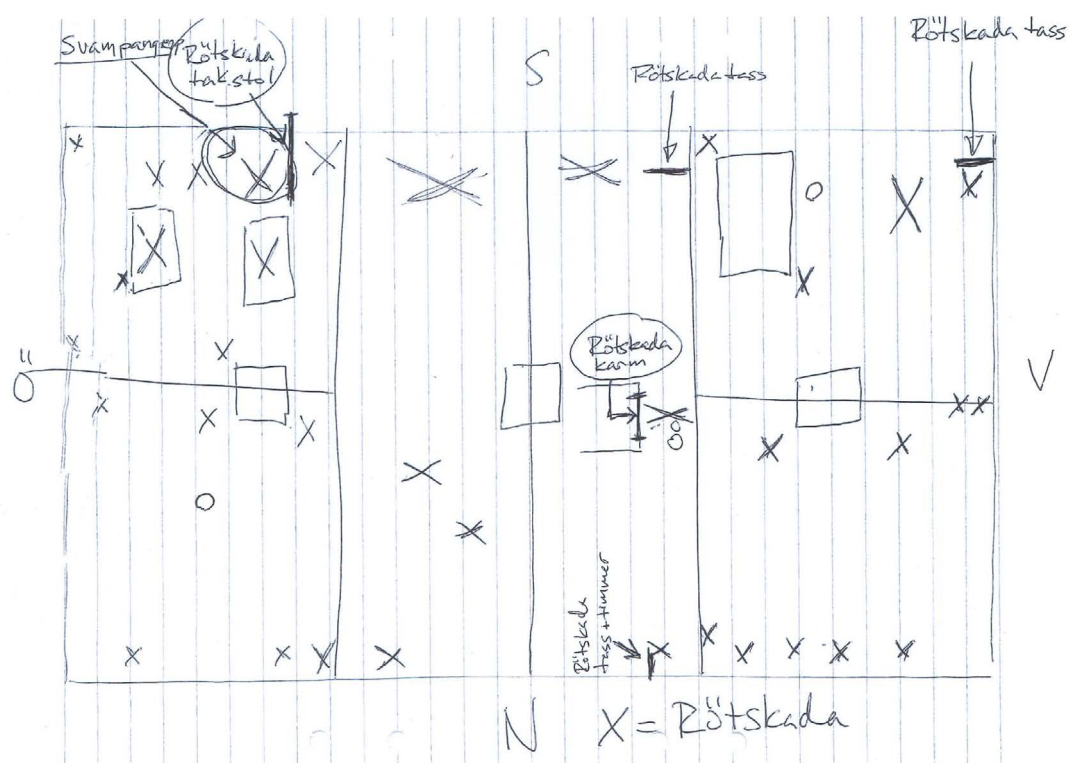

Bild 24. Entreprenörens dokumentation av rötskador som lagades. "X" markerar lagningar. Söder är uppåt i bild. Flest lagningar gjordes på södra takfallets östra del, där två takkupor finns.

Bild 25. Den äldre takkupan på södra takfallet var täckt med äldre järnplåt. (SLM D2022-0871).

Bild 26. Ny underlagsduk har lagts på takfallen, samt ny strö-och bärläkt. (SLM D2022-0872).

Bild 27. Byggnadens entréside efter renoveringen. Notera att stuprören har flyttats och utseendet har ändrats. Jämför bild 8. (SLM D2022-0873)

Bild 28. Byggnaden sedd från sydost efter renoveringen 4 september 2023. (SLM D2022-0874).

Vindskivorna täcks av plåtar. Plåtarna breddades från ca 20 mm till 100 mm, för att täcka bättre över teglet. Även dessa lades i längder på 1200 mm.

Skorstenarna rensades på kajbon. Skorstenarna murades delvis om ovanförnock. Den östra skorstenen var tidigare rak utan utkragning, men murades nu om med samma utseende och utkragning som den västra och skorstenen på mittpartiet. De tegelstenar som var hela och funktionsdugliga återanvändes till den västra skorstenen. De profilerade/rundade tegelstenarna kapades till. Nytt tegel till skorstenarna var håltegel, med måtten 75x250 mm. Den östra skorstenen murades om med nytt tegel. Skorstenarna murades med samma yttermått som tidigare. Skorstensbåge/huv och kajskydd monterades på skorstenarna.

Taksäkerhetsanordningar fanns sedan tidigare vid östra skorstenen. Nu kompletterades även de två andra skorstenarna med takbrygga och takstege, målade i tegelröd kulör.

Takavvattningen ändrades, på så sätt att stuprörens placering ändrades. De två stuprören som går ned på var sida om mittpartiet drogs ned till mark. Stuprören som tidigare var placerade mitt på långsidespartierna, flyttades nu ut till hörnen. Detta gjordes för att inte få en krök av mittpartiets stuprör, vid mittpartiets stuprörsanslutning till fotrännan på det lägre takpartiet, se bild 8 och bild 27. Stuprörens dimension ökades nu till 95 mm.

Ny takplåt skulle enligt förfrågningsunderlaget målas med Engwall o. Claesson (EoC) linoljefärg. Ytorna skulle strykas tre gånger med oförtunnad färg. På byggmöte 6 beslutades att den nylagda Magesticplåten skulle grundas med rostskyddsfärgen Isoguard Pansar, och sedan strykas två gånger med EoC linoljefärg. Målaren grundade istället plåtytorna, även stuprör, med Isoguard klarlack och målade sedan två gånger med EoC svart linoljefärg, järnoxidsvart, kulör 1A-318. Före målningen så tvättades all plåt med högtryckstvätt, 70 grader varmt vatten med trycket 750 bar och tvättningen gjordes ”ned till fast yta” (muntlig uppgift från Jacobsons plåtmålning AB). Avsteget kommunicerades inte med beställare, takkonsult eller antikvarie. Då entreprenören enligt förfrågningsunderlag och kontrakt lämnar garanti på sitt arbete, bedömde takkonsulten att den felaktiga grundfärgen fick vara kvar.

Takarbeten blev kraftigt försenade och var inte färdiga förrän i juli 2023. Efter slutbesiktningen den 16 juni 2022 var det flera brister kvar att åtgärda avseende taket, varför totalt 6 st efterbesiktningar har hållits. Kvarstående punkter handlade om trasiga tegelpannor, stående vatten i fotrännan på övre takfallet, klamring av takpannor kring randzoner och genomföringar, samt kvarstående måleriarbeten. Vid den femte efterbesiktningen av takarbetena den 9 december 2022 noterades redan färgsläpp på vissa takpartier, framför allt på fotrännorna och på vindskivebeslag. Färgen flagade kraftigt och relativt stora färgsjok hade lossat och låg på marken. Färgflagorna hade släppt, ”rullat”, av från underlaget och var böjliga, vilket talar för att någon slags färg med akrylatinblandning hade använts till dessa taktytor. Entreprenören uppgav aldrig vilken sorts färgtyp som hade använts till dessa sista strykningar. Efter diskussioner via mail så kom entreprenören in med förslag på målnings- och arbetsbeskrivning för de taktytor som skulle målas om. Beskrivningen ingick i deras egenkontroll. All färg med dålig vidhäftning skulle avlägsnas med vattenblåstring. All blank plåt skulle mattslipas med

grön Scotch brite duk. Alla plåtytor skulle tvättas noga och torka. Ytorna skulle grundas med Isotrol Grund, mellanstrykas, samt slutstrykas med Engwall o. Claesson linoljefärg. Allt skulle dokumenteras i alla steg med bilder och fortlöpande egenkontroll. När entreprenören hade utfört förarbetet (skrapat och rengjort), så var besiktningsmannen Jon Åhlund ute på plats och synade arbeten, samt kontrollerade att de använde den färg som var överenskommen. Den sjätte, sista, efterbesiktningen utfördes den 11 juli 2023, då till slut takentreprenaden godkändes.

Nytt synligt trä på tak och fasader målades med linoljefärg.

Fasaderna putsades. Dels mindre putsskador vid verandornas plåtanslutningar och dels hål efter ställningens infästningar. Till lagningsbruk användes kalkbruk. Lagningarna målades med STO Color Lotusan, en plastbaserad målarfärg som användes eftersom fasaderna är målade med en förstärkt modern färgkvalitet. Till vit användes kulör NCS S 0300-N och till den gula kulören NCS S 1030-Y10R. Entreprenören valde både färgkvalitet och kulörer.

Interiör

Rötskadade delar av södra sidans innertak (östra delen) lagades, på kattvinden, östra delen.

Södra verandan, ombyggnad och tillgänglighet

Arbeten med återställande av verandans exteriör, trappan och rampen var bidragsgrundande och har följts av antikvaisk medverkan.

Exteriör

Södra verandan byggdes om, med syfte att återgå till verandans äldre utseende. En ny trappa byggdes, mer lik trappan på norra fasaden. Samtidigt tillgängliggjordes verandan och ingången.

Vid startmötet i maj 2021, diskuterades utseendet på den planerade utvändiga trappan, glasverandan och rampen. På mötet diskuterades om rampen skulle gå österut eller västerut. Förslaget var först att rampen skulle förläggas mot väster, men ändrades till att den östra sidan, där det finns plats för parkering. Arkitekt Lars Nordling upprättade en ritning av rampen och trappan. En färdig självbärande ramp av galvaniserat galler köptes in. Denna något oestetiska lösning valdes för att få en funktionell och snabb lösning. Rampen behövdes till rösträttsfestivalen den 13-14 augusti 2021. Rampens sidor är tänkt att senare döljas av perenna planteringar.

Det hade felaktigt antagits att även den södra verandan varit inglasad. När verandans invändiga panel och isolering hade tagits bort, så visade det sig att verandan ursprungligen bara hade haft fönster mot söder, på var sida om ytterdörren. Verandans kortsidor mot väster och öster var klädda med brädor. Detta syntes även på ett äldre fotografi, som kom fram efter det att arbeten med verandan hade påbörjats, se bild 30. På ett annat äldre fotografi av verandans södra fasad, se bild 31, syntes fönstrens diagonala spröjsindelning.

Bild 29. Södra verandan före renoveringen. Verandan har delvis moderniserats i senare tid. Verandan har isolerats på insidan och ytterdörren har bytts ut och fönsterbågar har tagits bort (SLM D2022-0875).

Bild 30. Samma veranda okänt år. Bild lånad av Insamlingsstiftelsen Fogelstad.

De nya fönsterbågarna nytillverkades så likt de äldre fönsterbågarna som möjligt. Inför beställningen av de nya fönsterbågarna hade byggsamordnaren Leif Persson gjort en enkel måttsatt skiss av de nya fönsterbågarnas spröjsindelning. Den gamla glasade innerdörren var original. Denna valde byggsamordnaren att byta ut, eftersom verandan skulle vara ouppvärmad. Därför beställdes nya isolerade innerdörrar. Nya fönsterbågar, ny isolerad ytterdörr och nya innerdörrar beställdes från ett lokalt snickeri.

Under medborgarskolans tid fanns det en enkel rak trappa, med ett trapplopp mot söder. Stiftelsen ville ha en större och mer ”inbjudande” trappa, med trappsteg på tre sidor, där trappstegens brädor var gerade i hörnen, likt norra fasadens trappa. Den utvändiga trappan skulle tillverkas av ek och med tre trapplopp. Trappan skulle tillverkas av samma entreprenör, HUB Byggnadsvård, som senare skulle utföra takarbetena och som också hade rivit sentida isolering och invändig panel på verandan. Trappan och rampen skulle bli klar till rösträttsfestivalen 13-14 augusti 2021. Eftersom entreprenören arbetade med andra byggprojekt, så blev trappan inte färdigställd i överenskommen tid. Efter flera påtryckningar så levererades till slut virket till trappan, två dagar före festivalen. Trappan hann bli halvfärdig en halvtimme efter festivalens invigning. Trappan visade sig ha flera brister i utförandet, och behövde därför byggas om. Entreprenören valde alltför grovt ekvirke, som inte passade, men var inte villig att diskutera detaljer angående trappans utförande. På grund av allt strul och förseningar, så valde Stiftelsen att bryta samarbetet med entreprenören. Arbeten med trappan gjordes i semestertider, juli-augusti. Entreprenören var också kontrakterad för att renovera taket, varför även detta blev försenat.

Bild 31. Deltagare skalar potatis på 1920-1930-talet, vid södra verandan (SLM R149-99-6). Foto lånat av kvinnohistoriska samlingarna, Göteborgs universitetsbibliotek.

Bild 32. Vy av södra verandans interiör efter arbeten. Nya vedlådor med fast fällbänk har byggts på varje sida (SLM D2022-0876).

Byggsamordnaren fick till ett nytt samarbete med en annan lokal entreprenör, KPW Bygg i Åsköping, som tog över arbetet med södra verandan och trappan. Under september månad byggdes delar av trappan om. Den första trappans underkonstruktion tillverkades av tryckimpregnerat virke, ekvirket var överdimensionerat och utfördes bara med två trapplopp, mot söder och väster.

Våren 2022 beslutades därför att bygga om den första trappan helt. Trappan och verandan färdigställdes av en tredje entreprenör, en volontär, Lars Brandborg med bekanta. Till trappan valdes nytt virke av furu, 1 1/2 tum, och trappan spikades med smidd spik.

Det kraftiga ekvirket som levererades till första trappan är tänkt att återanvändas till utvändiga bänkar.

Verandans ytterdörr beställdes av byggsamordnaren för att monteras med tröskel. Eftersom ingången och verandan skulle tillgänglighetsanpassas, så blev tröskeln ett hinder. Tröskeln togs bort och ytterdörren, som redan var tillverkad, fick monteras lägre för att passa i dörröppningen. En träbit/passbit fick därför monteras i dörröppningen ovanför ytterdörren. Detta medförde att ytterdörrens och fönsterbågarnas spröjsade glaspartier hamnade på olika höjder. En variant hade varit att ”bygga på” ytterdörren nedtill, så att hela dörren blev högre. Dessa justeringar gjordes under sommaren/semestern 2021 och kommunicerades inte.

Bild 33. Södra verandans insida sedd mot den inre äldre glasade pardörren som togs bort. Pardörren ersattes med nytillverkade isolerade dörrar. På väggarna och golvet syns spår av vedlårar (SLM 2022-0877).

Verandan hade sedan tidigare satt sig något i framkant och sockelns/grundens stenblock har förskjutits. Bjälkarna under verandan kontrollerades med avseende på rötskador av den första entreprenören.

Nya handledare monterades på var sida om ytterdörren, lika de på norra verandan.

Antikvarien ville att ytterdörren skulle målas i en mörkt grön kulör, som återfinns som äldre färgskikt på både ytterdörr och fönsterbågar. Denna kulör är mörkare än den gröna kulör som norra ytterdörren är målad med idag. Stiftelsen önskade behålla den ljusare gröna kulören, kromoxidgrön, RAÄ 4A-GN83.

Den södra verandans plåttak bedömdes av plåtslagaren vara i dåligt skick. All plåt byttes därför till ny plåt. Plåten valdes till Lindab Magestic, samma kvalitet som den nya takplåten. En del anslutande trävirke hade rötskador och byttes. Ny takplåt skulle enligt förfrågningsunderlaget målas med EoC linoljefärg. Ytorna skulle strykas tre gånger med oförtunnad färg. På byggmöte 6 beslutades att den nylagada Magesticplåten skulle grundas med rostskyddsfärgen Isoguard Pansar, och sedan strykas två gånger med EoC linoljefärg. Detta gjordes på södra verandans tak, grundning och två gånger strykning med EoC svart linoljefärg, järnoxidsvart, kulör RAÄ 1A-318. Före målningen så tvättades all plåt med högtryckstvätt, 70 grader varmt vatten med trycket 750 bar. Tvättningen gjordes "ned till fast yta" (muntlig uppgift från Jacobsons plåtmålning AB).

Det var sagt att verandataket skulle läggas om med ny plåt lika befintligt. Tidigare fanns det inga stuprör här, bara smala utkastare i hörnen på verandataket. Plåtentreprenören

Bild 34. Södra verandan efter avslutade arbeten i oktober 2022 (SLM D2022-0878).

valde nu att montera stuprör och då flytta utkastarna längre in mot byggnaden. Detta utfördes utan avstämning med beställare eller antikvarie. Utkastarna är kortare och bredare, gjorda för stuprörens tratt. Stuprör valdes troligen för att regnvattnet från utkastarna annars skulle hamna på verandans trappa, som nu går längre ut på sidorna.

Interiör

Arbeten med verandans interiör var inte bidragsgrundande.

Markeringar efter äldre inredning syntes på verandans innerväggar och på trägolvet, se bild 33. Det antogs att det tidigare funnits vedlårar, en på var sida om dörrarna. Det bestämdes att nya vedlårar, som även skulle gå att använda som bänkar, skulle nyttiggöras. Förslag till detta togs fram av volontär Lars Brandborg, som också snickrade dem. Bänkarna gjordes som "fällbänkar" med fällbara lock till vedförvaringen.

Mellan verandan och byggnaden satt det äldre glasade originalpardörrar. Dörrbladen slogs inåt i byggnaden. Dörren var en glasad innerpardörr med ett högt kulturhistoriskt värde. Den äldre innerdörren bedömdes av byggsamordnaren och beställaren inte uppfylla behoven för tillgänglighet, utrymning eller isolering. Handtaget och låset var också trasigt. Den nya innerdörren mättes upp för att utseendemässigt bli en kopia av den gamla, men med moderna funktioner. De nyttiggjorde innerdörrarna, tillverkades för att se ut som de gamla, men hade bättre värmeprestanda än de gamla. De nya dörrarna tillverkades för att slås utåt, dvs in mot verandan, vilket är säkrare ur utrymningssynpunkt. De äldre innerdörrarna är tillsvidare undanställda, men planeras att återanvändas.

Invändiga ytskikt på verandan, väggar, dörrar och fönster, samt innertak målades med linoljefärg. Målning utfördes av volontären Lars Brandborg. Antikvarien ville att södra verandans invändiga kulörer skulle väljas utifrån äldre färglager som varit ljusa gula och ljusa gröngå. Båda kulörerna syntes under väggarnas nuvarande gula målarfärg, se bild 14.

Beställaren ville att verandan invändigt skulle målas i gråa nyanser. Allt målades med linoljefärg. I samråd med beställare och antikvarie valdes dessa grå kulörer:

Innervägg, ljus grå, NCS S 1502-Y	RAÄ 7A-30 grön umbra (jord)
Soffa och vedlår, mörkare grå, NCS S 3502-Y	RAÄ 5A-30 grön umbra (jord)
Fönster, vita	

Norra glasverandan

Arbeten med norra sidans veranda var inte bidragsgrundande.

Exteriör

Plåttaket på norra sidans veranda bedömdes vara funktionsdugligt, varför det behölls. Plåttaket rengjordes och målades med Isotrols färgsystem, samt linoljefärg, kulör järnoxidsvart. Enligt överenskommelse på byggmöte var det sagt att den äldre järnplåten skulle målas med Isoguard klarlack, Isoguard Pansar och sedan svart linoljefärg. Verandan grundmålades istället med Isoguard Pansar, samt två gånger med EoC lin-

oljefärg, järnoxidsvart, kulör 1A-318. Yterna penselströks. Före målningen så tvättades all plåt med högtryckstvätt, 70 grader varmt vatten med trycket 750 bar. Tvättningen gjordes ”ned till fast yta”.

På verandans västra hörn, hade fasadens putsade fönsteromfattning skadats av vatten avrinning. Här monterades en trekantsbit av plåt, för att skydda fasadputsen.

Ytterdörren och handledaren målades med linoljefärg, kulör kromoxidgrön, RAÄ 4A-GN83.

Interiör

Volontär Lars Brandborg utförde även arbeten på norra sidan veranda. Skohyllorna byggdes om, grades och målades. Trägolvet rengjordes och såpoljades.

Vissa fönsterbågar renoverades. Nya glasrutor av blåst glas sattes in i en del fönster. En del fönsterbågar saknade gångjärn, vilka kompletterades med nya gångjärn. Avskavd målarfärg på fönsterbågarnas insidor bättringsmålades.

Brand- och utrymningssäkerhet

Arbeten med brand- och utrymningssäkerheten var inte bidragsgrundande.

Exteriör

Ett PM om brandsäkerheten har upprättats av en brandkonsult. I PM:et föreslås att åtgärderna delas in i två etapper, där brandklassningen höjs i etapp 2. Detta innebär att sättet att använda lokalerna är begränsat i etapp 1.

Boenderum på övre våningen har fått ”alternativa utrymningsvägar”, genom att utfällbara ”liststegar” har monterats på fasaderna, så att rummen utrymmas via fönsteröppningarna. Ett fönster i fem av sovrummen har hängts om för att möjliggöra brandevakuering via liststegarna. Stegarna monterades försommaren 2021. Stegarna är av metall och beställdes vitmålade, eftersom det var lång leveranstid på specialbeställda kulörer och även dessa skulle monteras före rösträttsfestivalen.

Stegarna monterades på de gulmålade fasadpartierna och bör därför vid framtida fasadrenovering målas in i fasadernas gula kulör.

Stiftelsen hade övervägt att få till en godkänd utrymningsväg genom den östra gavelns tredelade fönsterparti. Detta förslag har inte genomförts. Eftersom fönsteröppningarna på gaveln är så smala, så skulle fönsterkonstruktionen behöva förändras avsevärt för att fönsteröppningen skulle bli bredare. Detta skulle innebära ett alltför stort ingrepp, som förfular exteriören. Ingen åtgärd utfördes därför på östra gavelns tredelade fönsterparti.

Interiör

Flera av innerdörrarna till sovrummen har lackerats med en täckande brandskyddsfärg. Brandskyddsmålningen av sovrumsdörrarna utfördes försommaren 2021. De lackerades i en vit kulör, som de var tidigare.

Arbeten med brand- och utrymningssäkerheten var inte bidragsgrundande. Endast vissa åtgärder i etapp 1 har ännu utförts.

Byte av uppvärmningssystem

Arbeten med uppvärmningssystemet var inte bidragsgrundande och har inte följts av antikvarisk medverkan.

Byggnaden värmdes fram till vintern 2021 upp med vattenburen värme och radiatorer, som värmdes med direktverkande el. Stiftelsen kompletterade uppvärmningssystemet med en luft/vattenvärmepump. Aggregatet placerades utomhus, utanför garaget vid östra gaveln.

Arbeten med bjälklag och golv efter vattenläcka

Arbeten med bjälklagen och kökets återställande var ett försäkringsärende och var inte bidragsgrundande och har inte följts av antikvarisk medverkan.

Efter det att värmesystemet hade bytts ut, senhösten 2021, uppstod det en vattenläcka på övre våningen, vid väggen mellan rum 2:4 och 2:6. Vattenläckan upptäcktes julen/december 2021. Installatören hade inte blandat i glykol i vattenrören, vilket orsakade att två radiatorer frös sönder/sprack, eftersom värmen var avstängd, med följd att vatten rann ut. Vattenskadan i två rum på övre våningen, samt hela köket, orsakades av installatören av luft/vattenvärmepumpen. Installatören skulle dessutom installera en avstängningskran på vattenledningen i köket, vilket han gjorde. Han glömde dock att stänga av kranen, vilket orsakade vattenläckan. Det sprutade vatten på övervåningen i två dygn, vilket gjorde att vatten också rann ned i det underliggande köket.

Viss rådgivning kring dessa arbeten skedde via telefon och e-mail i ett inledande skede. Antikvarien hade sagt att golvbrädorna skulle tas bort så försiktigt som möjligt, så att de sedan går att lägga tillbaka. Smidd spik skulle återanvändas om det gick. Rådet var också att isoleringen borde kunna tas om hand och tillfälligt ösas upp i säckar, beroende på hur fuktig den var, för att sedan kunna läggas tillbaks. Eftersom det var en vattenläcka som hade orsakats av installatören, så blev det försäkringsärenden, där försäkringsbolagen och entreprenören ställde krav på hur det skulle återuppbyggas. Bjälklagsisoleringen var fuktig, vilket resulterade i att all isolering på de fuktskadade ställena togs bort. En värmefläkt användes för att torka ut rummen. Arbeten gjordes förhållandevis snabbt, för att allt skulle vara färdigställt till sommarens kurser 2022. Arbeten utfördes av entreprenör Kruus Byggnads AB, samt av ukrainska arbetare, som inte talade svenska.

Rum på övre våning

Fuktigt trägolv i vissa rum på övervåningen togs bort, för senare återmontering. Detta gjordes i rum 2:6 (sovrums, Kerstin Hesselgrens rum), samt rum 2:4 (Elisabeth Tamms vind). All isolering i bjälklagen togs bort, för att bjälklagen skulle torka ut. Den äldre

isoleringen bestod av sågspån och kastades. Bjälklaget isolerades med ny lösulls-isolering, obrännbar stenull, SHT 1, fabrikat Paroc.

Köket på bottenvåning

Stiftelsen hade inför etapp två ansökt om bidrag till att renovera köket, rum 1:6. Länsstyrelsen avslog denna bidragsansökan, med motiveringen att takarbeten var viktigast och skulle prioriteras. Efter det att värmesystemet hade bytts ut och vattenläckan julen/december 2021 upptäcktes, så blev det nödvändigt att renovera det underliggande köket. Kökets renovering börjades mars 2022. Försäkringsbolagen menade att allt fuktigt byggmaterial skulle tas bort. På kökets norra innervägg, där den äldre spisen finns, var väggen helt blöt. Köksskåpen monteras därför ned. Skåpen var byggda av spånskivematerial och var uppsatta någon gång på 1970-talet. All äldre golvbeläggning togs bort.

Entreprenören, de ukrainska arbetarna, knackade bort all väggputs (lerputs) i köket. I februari när startmötet för takrenoveringen hölls, var redan all väggputs i köket nedknackad. De tog även bort all äldre ”tung” fyllning/isolering i kökets bjälklag. Den äldre isoleringen bestod av kalk, sand och sågspån, totalt ca 90 mm tjock. Isoleringen låg på en träblindbotten, se bild 39. Bjälklaget isolerades med ny lösullsisolering, obrännbar stenull, SHT 1, fabrikat Paroc.

I köket låg det ett sentida parkettgolv. Under detta låg det ett spontat trägolv, 90x35 mm. Under det låg det första trägolvet, ett obehandlat trägolv, 290x60 mm. Dessa äldre golvbrädor var lagda med lös spont och var spikad med dold smidd spik, ca 130 mm lång. Det äldsta trägolvet låg på träbjälkar, med ett cc-avstånd av ca 750 mm.

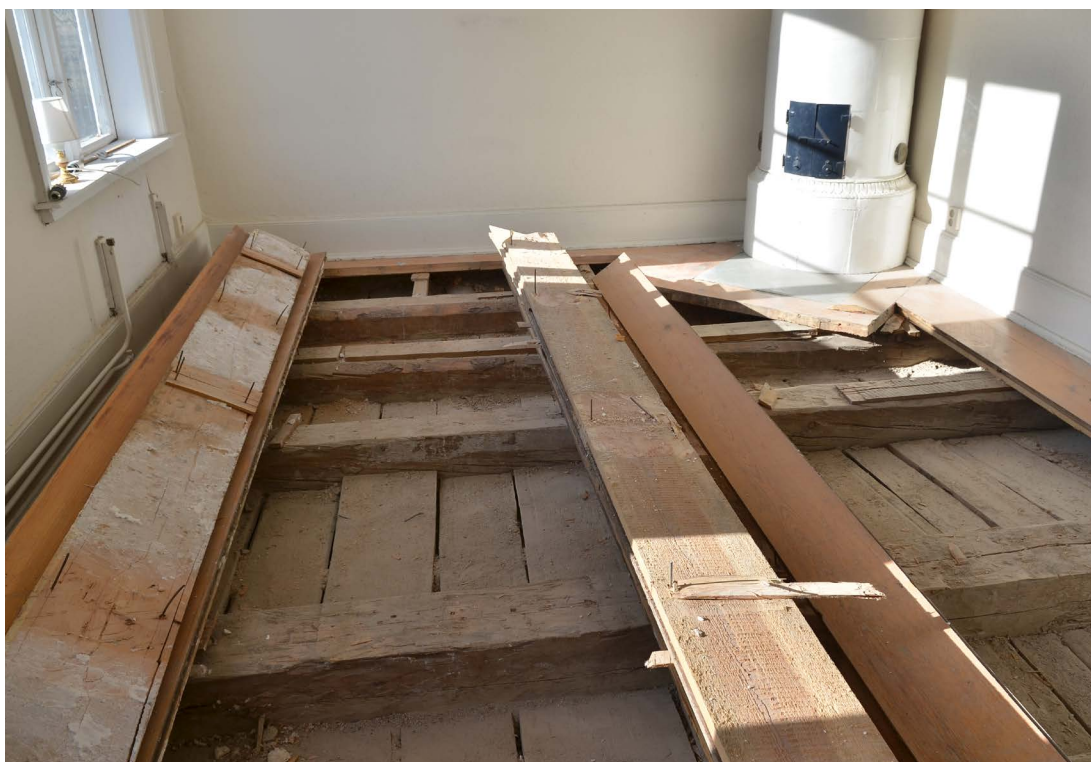

Bild 35. Bjälklaget i sovrummet 2:6, i söder på övre våningen, efter det att fuktig isolering i bjälklaget tagits bort i samband med vattenläckan. Isoleringen ersattes med lösullsisolering av stenull. (SLM D2022-0879).

Antikvarien framförde till de ukrainska byggarbetarna (med hjälp av gester, då de inte kunde svenska eller engelska) att delar av det äldre trägolvet och delar av väggputsen under fönstren, se bild 46, skulle lämnas orörd. Det är osäkert om det blev så. Väggarna putsades med luftkalkbruk (K1:3). Ytorna målades med Weber kalkfärg våt. Arkitekterna Lars Nordling och Cecilia Björk var rådgivande avseende material- och kulörval.

Äldre kulörer som återfanns på väggputsen var en ljus ockragul, RAÄ 4A-92 och underst en mellanbrun kulör som liknade bränd umbra, mellan RAÄ 6A-100 och 7A-100. Båda målarfärgsskikten var målade med linolfärg.

Det putsade innertaket lagades upp och taket målades av Björssons måleri, Monika Idström. Innertaket var enligt målarens bedömning tidigare målat med alkydoljefärg ovanpå äldre limfärgslager. Taket "spärrades/primades" med en oljefärgsbaserad emulsion från Hagmans. Takytan målades med en emulsionsfärg från Engwall o. Claesson.

Försäkringen täckte inte köksskåp, då dessa var från 1970-talet. Därför ansåg stiftelsen att platsbyggda köksskåp inte var möjligt att sätta in. Istället köptes nya köksskåp från IKEA in. Skåpen målades i en grågrön kulör.

Bild 36. Köket, rum 1:6, efter läckan då fuktigt byggmaterial togs bort. Sett mot öster och den murade spisen. Alla puts på väggarna hackades ned och all isolering i bjälklaget togs bort. (SLM D2022-0880).

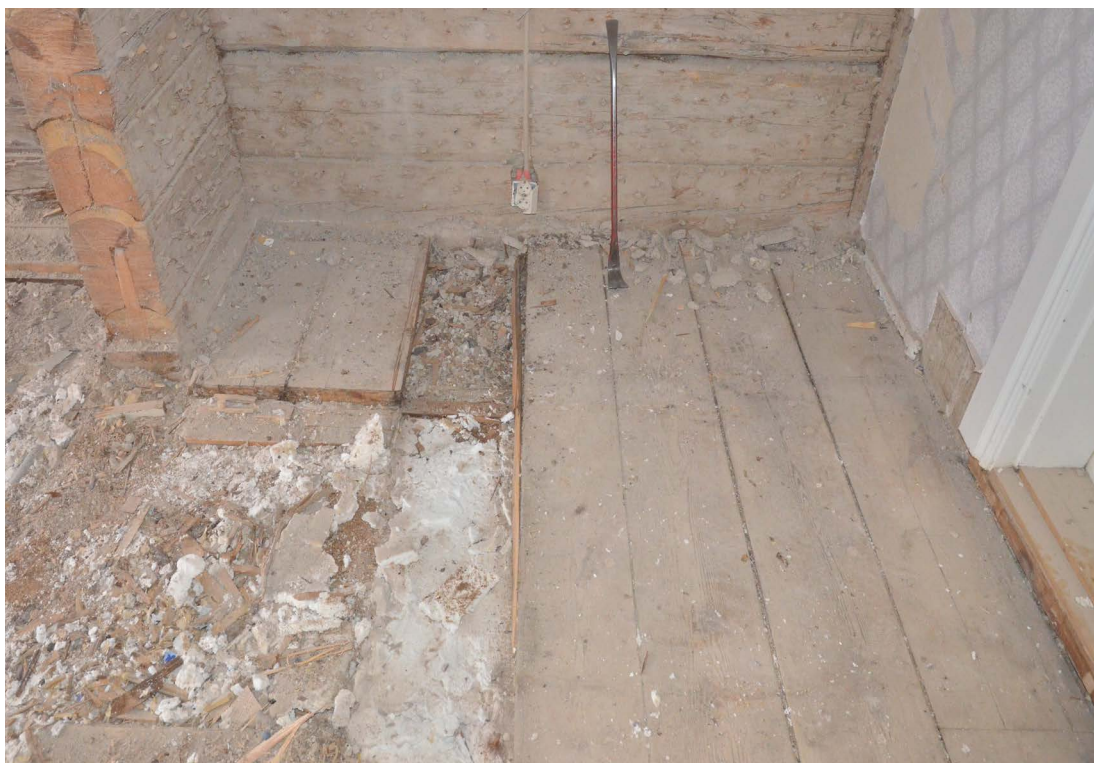

Bild 37. Det nyare trägolvet i köket togs bort. Under det trägolvet fanns ett äldre trägolv med breda plankor kvar. Brädorna hade lös spont. Se även detalj på bild 38. (SLM D2022-0881).

Bild 38. Detalj av golvplank som legat i köket. Underst ligger den äldsta golvbrädan 290x60 mm, med lös spont och i tätvuxet virke. Ovanpå ett nyare spontat trägolv, 90x35 mm (SLM D2022-0882).

Bild 39. Bjälklaget i köket (rum 1:6) efter det att fuktig isolering i bjälklaget tagits bort efter vattenläckan. På blindbotten lades ny lösullsisolering av stenull. (SLM D2022-0883)

Bild 40. Del av köket efter det att väggputs och sentida undertak av träpanel tagits bort. Under det senare undertaket fanns det putsade innertaket kvar, som behölls. (SLM D2022-0884).

Bild 41. Kökets väggar putsades om. (SLM D2022-0885).

Bild 42. Del av köket före vattenläckan och före renoveringen. Taket och väggarna är putsade, men har senare kläts med moderna ytskikt. På golvet ligger ett sentida parkettgolv (SLMD2022-0886).

Bild 43. Köket efter renoveringen. Trägol, väggputs, köksskåp och väggkakel är nya. (SLM D2022-0887).

Salens innertak

Interiör

Arbeten med salens (rum 1:15) innertak var inte bidragsgrundande. För detta sökte stiftelsen medel från Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur.

Salongens innertak är putsat. På grund av takläckage, så hade putsen skadats. Innertaket var enligt målarens bedömning tidigare målat med alkydoljefärg, ovanpå äldre limfärgslager. En offert på målning av innertaket hade tagits in av första byggsamordnaren Leif Persson. Anbudet innebar att en Microlite-duk skulle monteras på innertaket, för att slippa laga putsytor och slippa ta bort den förstärkta målarfärgen. Hösten 2021 slutade Leif Persson som byggsamordnare och Tjia Torpe tog över den funktionen.

Sörmlands museum rekommenderade att målarfärgen skulle underhållas traditionellt, sprickor i putsen borde lagas/limmas med kraftpapper. Microlite-duk borde inte användas, då det inte är en reversibel åtgärd. Nuvarande målarfärg bör istället tas bort, för att möjliggöra att taket målas med traditionell limfärg. Alternativt att nuvarande färgslager förseglas med kraftpapper som limmas med cellulosa-tapetklistor, för att ovanpå pappret måla taket med limfärg. Innertaket lagades och målades av Björssons måleri, Monika Idström. Trasig puts och sprickor på hela takytan skrapades upp och reparerades med väggspackel. Taket ”spärrades/primades” med en oljefärgsbaserad emulsion från Hagmans. Takytan målades med en emulsionsfärg från Engwall o. Claesson.

Kulturhistoriska iakttagelser

På taket låg två generationer underlagstak. Det undre består av breda ramsågade brädor och fanns bara kvar på delar av takfallen, framförallt på takfallens nedre partier. Det senare underlagstaket består av spontade takbrädor, ca 65x24 mm tjocka (4x1 tum). Varje bräda har en bred urskärning för vattenavrinning, se bild 20.

Det enkupiga handslagna teglet har måtten ca 170x380 mm, ca 375 mm under klacken och var märkt ”Ö”. Teglet är tillverkat i Ökna, Kalsta, Floda socken vid slutet av 1800-talet.

På södra verandans innerväggar och trägolv syntes markeringar efter äldre inredning, se bild 33. Det förmodades att det tidigare funnits vedlårar, en på var sida om dörrarna.

På en av kattvindarna syns att det äldre trägolvet varit målat med diagonalrutat mönster, mörkt röda och ljus grå, se bild 44.

Detaljer som ändrats eller tagits bort

Exteriör

Yttertak

Det enkupiga handslagna teglet låg på bärläkt (2x1 1/2 tum) och ströläkt (2x1 tum) som var spikad på underlagstaket, se bild 16. En del bärläkt var spikad med smidd spik. All strö- och bärläkt byttes nu ut.

Den lilla takkupan på södra takfallets östra del var täckt med äldre järnplåt. Plåtarna låg horisontellt med en bredd av 600 mm, se bild 25. Plåten byttes till ny plåt, som lades vertikalt.

All takavvattning byttes nu ut. Takavvattningen bestod av fotrännor, utkastare och stuprör. På varje takfallsdel fanns ett stuprör. Ett stuprör på var sida om mittpartiet och ett stuprör mitt på långsidans takfall, se bild 8 och 9. Stuprörens diameter var ca 85 mm. Fotrännorna var utförda av galvaniserad plåt. Längden på plåtarna varierade mellan ca 600 mm till 1700 mm. Bredden på fotrännan var ca 45 mm. Fotrännans höjd var ca 110 mm. De smidda rännkrokarna satt på ett centrumavstånd av ca 660-900 mm.

Skorstenarna var täckta med äldre järnplåt. Murteglet var massivt och hade måtten ca 300x140x75mm. Äldre hela tegelstenar i gott skick återanvändes till västra skorstenen.

Bild 44. Spår av äldre golvbemålning på en av kattvindarna. (SLM D2022-0888).

Södra verandan

Verandans plåttak bestod av äldre järnplåt. Plåtformaten varierade, ca 400x550 mm. Fotrännans höjd var ca 70 mm. Rännkrokarna satt med ett cc-avstånd av 700 mm. Utkastare satt i de yttre hörnen. Utkastarnas längd var ca 280 mm, bredd ca 50 mm, se bild 45.

Det var sagt att södra verandans nya plåttak skulle läggas som befintligt. Nu valde plåtentreprenören att montera stuprör på verandan, troligen för att trappan nu byggdes om. Hade endast utkastare valts nu, så skulle regnvattnet från utkastaren hamna på trappan. För att få plats med stuprören hade plåtslagaren sågat ur en mindre del av verandans nedre list. Lösningen valdes därför att behållas. Utkastarna är kortare och bredare än tidigare, gjorda för stuprörens trattar.

Interiör

Köket

Kökets väggar var putsade med lerputs. Putsbruket satt på putsbärare, träpliggar som satt i timret.

I köket fanns det två generationer av äldre trägolv. Det senaste var ett spontat trägolv, måtten 90x35 mm. Under det låg det första trägolvet, ett obehandlat trägolv, 290x60 mm. Det äldsta golvbrädorna var lagda med lös spont och var spikade med dold smidd spik, ca 130 mm lång, se bild 38. Det äldsta trägolvet låg på träbjälkar, med ett cc-avstånd av ca 750 mm. Isoleringen bestod av tung isolering som låg på blindbotten.

Bild 45. Södra verandans yttertak av äldre järnplåt sett uppifrån, före det att plåten byttes ut. Notera utkastarna i de yttre hörnen. (SLM D2022-0889).

Avvikelser från länsstyrelsens beslut

Länsstyrelsen hade i sina två beslut för de olika etapperna angett flera punkter som skulle följas:

Arbetena skulle utföras i överensstämmelse med intentionerna i PM, "Antikvarisk rådgivning ang Fogelstads skolhus för den kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad, Lilla Ulfåsa, Katrineholm Lida 4:14", upprättat av Sörmlands museum och daterat den 28 oktober 2020. Alla väsentliga ändringar av utförande skulle godkännas av Länsstyrelsen. Detta har i princip gjorts. Bland annat skulle befintligt taktegel återläggas och vid behov kompletteras med enkupiga tegelpannor, utkragade krön på skorstenar återmuras, eventuell ny takplåt skulle vara nedklippt i mindre format med dubbelfals och något förskjutna falsar, målning av fönster skulle göras med linoljefärg. Lagningar och utbyten skulle ske med respekt för ursprungsmaterialet. Tryckimpregnerat virke skulle inte användas. Tryckimpregnerat virke hade valts till trappans bärande underdel på den första verandan, som revs.

Noggrannare undersökningar skulle utföras av de olika åtgärderna innan arbetena startade. För takarbetena, omläggning av tegeltak och plåtarbeten på tak, samt takavvattning gällde att skadornas omfattning, val av material och utförande skulle undersökas närmare av takkonsult (KA) innan arbetena startade, i samråd med entreprenör, byggsamordnare och antikvarisk expert. Omfattning och utförande skulle godkännas av antikvarisk expert. För takrenoveringen togs en arbetsbeskrivning fram. I beskrivningen angavs dock inte specifika detaljer, såsom val av plåtformat, omfattning av

Bild 46. Detalj av väggputs, lerputs, på kökets södra vägg. Putsen var underst målad i en ljus brun kulör. (SLM D2022-0890).

plåtbyte på verandataken och takavvattningens förändring. Synpunkter på arbetsbeskrivningen framfördes till första byggsamordnaren, som samordnade framtagandet av arbetsbeskrivningen och upphandlingen av takentreprenör. Byggsamordnaren blev av Stiftelsen avsgd sitt uppdrag, vilket troligen bidrog till att synpunkter inte kom fram. Detaljer och omfattning avseende takets renovering diskuterades och beslutades istället på byggmöten.

En beskrivning av åtgärder för den södra verandans återställande till äldre utseende skulle tas fram innan arbetena startade och godkännas av antikvarisk expert. Ingen detaljerad beskrivning togs fram för södra verandans återställande och trappans utseende. Byggsamordnaren gjorde skisser på hur fönsterspröjsarnas diagonalrutor skulle tillverkas. Rutorna hade mättsatts, utifrån måttet på den befintliga fönsteröppningen, bågarnas rammått och indelningen/utseendet på äldre fotografier. En ritning gjordes av trappa och ramp. Om en noggrannare arbetsbeskrivning hade utförts, så hade sannolikt en del felaktigheter kunnat undvikas.

Ett förslag till hur, och om, det tredelade gavelfönstret kunde byggas om för utrymningsbehov skulle tas fram och godkännas av antikvarisk expert. Denna åtgärd diskuterades muntligen i ett inledande skede, men åtgärdsförslaget bedömdes inte vara möjligt att genomföra varsamt.

Planerad ramp för tillgänglighet skulle redovisas på skiss/ritning och godkännas av antikvarisk expert. En ritning togs fram av arkitekt Lars Nordling. Ritningen godkändes, dock med reservation av blomlådorna borde ersättas med en perennrabatt eller kläs in, för att rampen skulle passa bättre in i miljön. Detta har i september 2023 ännu inte gjorts, men bör göras i kommande trädgårdsarbeten.

Takarbetena skulle förutom skorstenarna, vad gäller tegeltaken, plåtarbeten, verandatak och avvattning, vara utförda och godkända innan bidraget slutrekvireras från Länsstyrelsen 2022. Takarbetena var planerade att påbörjas 2021, men blev försenade och påbörjades först våren 2022. Stiftelsen fick därför delrekvirera bidrag under 2021, innan takarbeten hade påbörjats eller var färdiga. Takarbeten blev också kraftigt försenade och var inte färdigställda förrän i juli 2023.

Slutbesiktningen av taket hölls den 16 juni 2022. Efter slutbesiktningen den 16 juni 2022 var det flera brister kvar att åtgärda avseende taket, varför totalt 6 st efterbesiktningar har hållits. Kvarstående punkter handlade om trasiga tegelpannor, stående vatten i fotrännan på övre takfallet, klamring av takpannor kring randzoner och genomföringar, samt kvarstående måleriarbeten. Vid den femte efterbesiktningen av takarbetena den 9 december 2022 noterades redan färgsläpp på vissa partier av taket, framförallt på fotrännorna, på vindskivebeslag och på takkupor. Färgen flagade kraftigt och relativt stora färgsjok hade lossat och låg på marken, se bild 47. Det kom aldrig fram vilken sorts färg som hade använts. Färgflagorna hade släppt, ”rullat”, av från underlaget och var böjliga, vilket talar för att någon slags färg med akrylatinblandning hade använts till dessa takytor. Efter diskussioner via mail så kom entreprenören in med förslag på målnings- och arbetsbeskrivning för de takytor som skulle målas om. Beskrivningen ingick i deras egenkontroll.

Enligt den signerade egenkontrollen har rostskyddsmålning och linoljefärgsmålning utförts mellan den 27-29 juni.

Arbetena skulle ske under antikvarisk medverkan av expert med nödvändig kompetens. Den antikvariske experten skulle följa arbetet och lämna anvisningar, delta i byggmöten och besiktningar, vilket har utförts.

Kulturhistorisk bedömning av arbeten

Renoveringsarbeten har periodvis kantats av svårigheter, vilket bedöms ha flera orsaker. Under 2020 och delar av 2021 var det pandemirestriktioner på grund av Covid-19, vilket under en period innebar att det inte var möjligt att träffas på plats. Kommunikationen i de inledande arbetena har därför delvis brustit.

En del arbeten gjordes under tidspress, då Stiftelsen behövde använda skolbyggnaden för festival och kursverksamhet under sommaren.

Arbetsbeskrivningen, förfrågningsunderlaget, för takrenoveringen blev försenad, delvis på grund av att en etappindelning av taket först planerades. Det var tänkt att göra en etapp under hösten 2021 och en andra etapp våren 2022. Arbetsbeskrivningen blev klar först hösten 2021, vilket gjorde det svårt att hitta en entreprenör som hade möjlighet att utföra takrenoveringen samma år. Eftersom Stiftelsen hade avbrutit samarbetet med

Bild 47. Vid den femte efterbesiktningen den 6 juni, hade redan fotrännans målarfärg släppt i stora sjok. Arbeten gjordes om, då lös färg togs bort och ytorna målades om. (SLM D2023-0555).

entreprenören som påbörjade renoveringen av södra verandan och som även var tänkt som entreprenör för att renovera taket, så blev Stiftelsen tvungen att hitta en ny entreprenör för takarbetet. Takets renovering sköts därför fram till våren 2022. Även samarbetet med byggsamordnaren, avbröts av Stiftelsen.

Takrenoveringen 2022 följdes av kontinuerliga byggmöten, som dokumenterades i protokoll. Trots det så gjordes avsteg avseende målningen av plåtytor, där fel grundfärger användes till den nya respektive den äldre järnplåten, se tidigare. Beslut som togs under byggmötena om plåtmålningen framfördes inte till entreprenören för måleriet. Enligt plåtmålaren Gabriel Jacobsson, hade han fått målningsinstruktioner från plåtentreprenören. Avsteget kommunicerades inte i förväg med beställare, takkonsult eller antikvarie. Då entreprenören enligt förfrågningsunderlag och kontrakt lämnar 10 års garanti på sitt arbete, bedömde takkonsulten att den felaktiga grundfärgen fick vara kvar. Enligt färgtillverkaren Introteknik, VD Lars Kjellberg, så finns det risk för förtvålning om Isoguard klarlack används på nylagd Magestic plåt, eftersom plåten innehåller aluminium.

Det var också beslutat på byggmöte att om det begagnade takteglet inte skulle räcka till samtliga takfall, så skulle ett av takfallen på högdelen täckas med nytt enkupigt lertegel. Entreprenören stämde aldrig av detta med parterna, utan valde att läkta upp taket och använda det begagnade takteglet till samtliga takfall. Flera hela takpannor trampades sönder, när de avslutande arbeten på taket utfördes. Flera av pannorna var också skadade och borde därför sorterats bort. Detta har resulterat i att det finns mycket begränsat med begagnade tegelpannor kvar i reserv till att i framtiden underhålla taket med.

Bild 48. Deltagare vid sommarens kurs 2022. Fotografi inlånat av Tjia Torpe.

Vid slutbesiktingen av taket i juni 2022, var det fortfarande kvarstående arbeten som inte hade utförts. Bland annat spruckna tegelpannor som skulle ersättas. Högdelsens östra ståndränna (norra sidan), hade inte tillräcklig lutning för att vattenavrinningen skulle fungera. Plåtunderbeslag och tegelkramlor var heller inte monterade vid skorstenar och takkupor. Verandans stuprör var inte heller målade.

På högdelsens östra ståndränna som hade för låg lutning, så monterades en extra utkastare vid nocken, istället för att bygga om hela ståndrännan. Detta gjordes i december 2022. De sista målningsarbeten av takplåtar och stuprör utfördes först i juni 2023. Fotrännorna målades först med en felaktig färg som släppte från underlaget. Den färg som släppte från underlaget togs bort och takytorna målades med ny grundfärg och två lager linoljefärg, se tidigare. Reslutatet ser något ojämnt ut och framtiden får utvisa om färgen inte kommer att släppa.

Köket och de fuktskadade bjälklagen renoverades och bekostades som försäkringsärenden, utan antikvarisk medverkan. All ursprunglig väggputs och allt trägolv togs bort i köket. Även bjälklagsisoleringen i köket och på delar av övervåningen togs bort. Dessa hade kulturhistoriska och antikvariska värden, som nu är borta. Samtidigt var väggarna fuktskadade. Om arbetena hade tillåtits att ta längre tid, så hade de troligen mer kunnat sparas.

Utöver detta bedöms de bidragsgrundade arbetena vara utförda med hänsyn tagen till byggnadens kulturhistoriska värden. Arbeten har följts av antikvariskt medverkande och i samråd enligt länsstyrelsens beslut.

Renoveringen och lagningen av taket var nödvändig. Att taket nu är tätt, är en förutsättning för att byggnaden kan fortleva. Åtgärden har därmed stor kulturmiljönytta.

Återställandet av södra sidans veranda, med diagonalspröjsade glas i ytterdörr och veranda, är viktigt för det äldre exteriöra utseendet. Verandan och den nya trappan gör södra fasaden mer inbjudande. Den delvis glasade verandan gör att hallen får in mer dagsljus. Den nya rampen gör att byggnaden numera är tillgänglig.

Stiftelsen återupptog 2022 kursverksamhet i skolan. Kursverksamheten och stiftelsens arbete bidrar i hög grad till att berättelser om den kvinnliga medborgarskolan samlas in och förs vidare, samt inte minst att nya generationer kvinnor möts och kan fortbildas.

Framtida arbeten och underhåll

Underhåll av taket

Tegeltaket måste årligen ses över, då trasiga tegelpannor byts ut och tegelpannor som förflyttats justeras i rätt läge.

Takavvattningen måste också ses över årligen. Sturör och fotrännor behöver rensas från löv mm minst varje höst. Träden faller stora mängder löv.

Plåtarna har nu målats med linoljefärg. På utsatta delar mot söder behöver ytorna troligtvis underhållsmålas ca vart 5:e till 7:e år, då de ska målas och penselstrykas med linoljefärg.

Dränering

Byggnaden har sannolikt ingen fungerande dränering. En jordkällare som finns under köket har enligt uppgift varit blöt. Vid sensommarens skyfall i början på september 2023, var den full med vatten, se bild 49. Vattnet bör pumpas ut. Dräneringsbehovet bör utredas och sannolikt projekteras.

Bild 49. Bild av kökets underliggande jordkällare, som nås via en lucka i golvet, intill köket. Den 4 september 2023. (SLM D2023-0556).

Södra verandans grund

Vid södra verandans östra hörn har grundstenen förskjutits något utåt. Vid efterbesiktningen noterades att detta hörn av verandan vilar på en tråkloss, som ligger på en av sockelstenarna. Stenen hade en urgröpt ovansida, så tråklossen som verandan vilade på var blöt. Tråklossen bör tas bort och ersättas av en sten, samt gärna näver mellan stenen och verandavirket för att förhindra uppfuktning av virket.

Färgsättning

Vid kommande ommålningar bör kulörval utgå från äldre färglager. Val av färgsättning bör också utgå från perioden då skolan användes som kvinnlig medborgarskola, 1925-1954. De understa färglagren hör sannolikt ihop med perioden då byggnaden fungerade som inspektorsbostad. Fler och noggrannare kulörundersökningar bör göras, då fler äldre ytskikt kulörbestäms. Detta gäller fasadputsen, men också interiören. Invändigt är dörrar, foder och listverk idag vitmålade, men har tidigare varit målade i kulörta oljefärger, flera färglager med ljust grå och ljust gulbruna kulörer har noterats. Provstrykningar bör göras innan slutgiltiga kulörval.

Traditionella material och metoder

Till reparationer bör traditionella material och metoder användas. Vid kommande fasadrenovering bör huset avfärgas med traditionell kalkfärg. Linoljefärg av bra kvalitet ska användas både ut- och invändigt till trävirke. Vid val av färgtyp måste dock senare använda färgkvaliteter, behov av färgborttagning mm vägas in.

Trädgården

Framöver bör trädgården inventeras och dokumenteras med avseende på historisk växtlighet. Det finns stor potential att använda och utveckla trädgården, med tanke på medborgarskolans utbildningar och pedagogiska arbete med natur, miljö och hushållning.

Projektrelaterad information

Produkt- och materialval

Exteriör

Taktegel: Begagnat tegel, tegel från Julitatrakten.

Underlagsduk: Icopal Flexisteel, YEP 1800.

Murbruk till skorsten: Hydrauliskt kalkfog, NHL 3.5, Finja

Skorstenstegel: Skorstenstegel, 19 hål, spånat, 250x120x75 mm, Randers Tegl A/S

Ny plåt: Lindab Magestic, plåt t=0.6 mm med ytbeläggning av 3% magnesium, 3.5% aluminium och resten zink, Lindab AB

Tvättning av all plåt före målning: Högtryckstvätt ”ned till fast yta”, 70 grader varmt vatten med trycket 750 bar. Efter tvätt fick plåten mikrosmå repor.

Målarfärg till ny plåt: Grundfärg Isotrol klarlack grund, två ggr utvändig linoljefärg, järnoxidsvart, kulör 1A-318, Engwall o. Claesson. (se text, detta blev ett avsteg från FU och BM6)

Målarfärg till södra verandans nya plåt: Grundfärg Isoguard Pansar, två ggr utvändig linoljefärg, järnoxidsvart, kulör 1A-318, Engwall o. Claesson. Målarfärg till äldre järnplåt, norra verandan: Grundfärg Isoguard Pansar, två ggr utvändig linoljefärg, järnoxidsvart, kulör 1A-318, Engwall o. Claesson. (se text, detta blev ett avsteg från FU och BM6)

Målarfärg till utvändigt trä: Utvändig linoljefärg, vit, Engwall o. Claesson

Målarfärg till utvändigt trä, ytterdörr: Utvändig linoljefärg, kromoxidgrön 4A-GN83, Engwall o. Claesson

Målarfärg till lagning av putsade fasader: Lotusan Seal, kulör vit NCS S0300 och gul NCS S1030-Y10R, Sto

Målarfärg till utvändiga fönsterbågar: Utvändig linoljefärg, NCS S8010-G30Y, Engwall o. Claesson

Interiör

Ny isolering bjälklag: Lösullsisolering, SHT 1, obrännbar stenum som används i samband med renovering av vindsbjälklag, Paroc.

Puts till kök, väggar och lagning av innertak: Hyllingegårdens Kulekalk K1:3, 0-4 mm, Målarkalk.

Målarfärg kök, väggar: Kalkfärg våt, Weber Cal 146, NCS S8105-Y10R

Målarfärg sal och kök, innertak: Emulsionsfärg, Engwall o. Claesson

Primer sal och kök, innertak: Oljebaserad emulsion, Hagmans Nordic AB.

Spackel sal, innertak: väggspackel Handspackel Plus, Alcro Färg.

Målarfärg till invändiga ytor, södra verandan: Linoljefärg, Engwall o. Claesson.

Innervägg, ljus grå, grön umbra 7A-30 (jord), fönster, vita och soffa och vedlår, ljus grå, grön umbra 5A-30 (jord).

Administrativa uppgifter

Sörmlands museums dnr: KN-SLM20-0180

Länsstyrelsens dnr: 434-7176-2020 (Etapp 1, beslut 2021-04-28),

434-9246-2021 (Etapp 2, beslut 2022-04-26)

Fastighetsägare och beställare: Insamlingsstiftelsen Fogelstad, ordförande Tjia Torpe

Byggsamordnare 2021: Ombygg Stockholm, Leif Persson

Byggsamordnare 2022: Insamlingsstiftelsen Fogelstad, ordförande Tjia Torpe

Rådgivande arkitekter, ramp och kök: Lars Nordling och Cecilia Björk, Björk och Nordling arkitektbolag

Takkonsult och byggsamordnare tak: Åhlunds byggnadsvård, Jon Åhlund, Vagnhärad

Antikvarisk medverkande: Eva Wockatz, Sörmlands museum, Nyköping

Dokumentationsmaterial i form av arbetsmaterial och fotografier förvaras i Sörmlands museums arkiv, Nyköping.

Entreprenör 1, veranda, 2021: HUB Bygg, Holger Ulf Burow, Vingåker

Entreprenör 2, veranda, 2021: KPW Bygg, Äsköping

Hantverkare 3, veranda och målning, 2022: Lars Brandborg m fl

Nyttillverkning av verandans fönster och dörrar: Träverksta'n i Vingåker, Klas Samuelsson

Entreprenör, måleri tak i salong och kök: Björssons måleri AB, Monika Idström, Katrineholm

Entreprenör, fuktskada i bjälklag (försäkringsärende): Kruus Byggnads AB, Mariefred.

Entreprenör, tak: Tyrfors Bygg AB, Mac Sandberg, Eskilstuna

Entreprenör, plåtarbeten: Torshälla plåt AB och Lillåns plåt, som ombildades till Opejra AB, Eskilstuna

Entreprenör, mureri: Eskilstuna Mur&Puts AB, Eskilstuna

Entreprenad, måleri plåt: Jacobsons plåtmålning AB, Kumla

Entreprenör, måleri trä: Carling måleri AB, Eskilstuna

Källförteckning

Muntliga uppgifter

Björssons måleri AB, Monika Idström, Katrineholm
Jacobsons plåtmålning AB, Gabriel Jacobsson, Kumla
Introteknik AB, Lars Kjellberg
Insamlingsstiftelsen Fogelstad, Tjia Torpe

Litteratur

Herremansgårdar i Södermanlands län, Ivar Schnell, 1971.
Kalender för Södermanlands län, 1863.
Kvinnor på gränsen till genombrott, Ulrika Knutsson, 2004.
Slott och herresäten i Sverige. Södermanland 1. 1968
Renoveringen av Lilla Ulfåsa, Tjia Torpe, 20 juli 2020.
Sörmlandsbygden, "Fogelstad. Kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad 1925-1954", årsbok 2000.

Arkiv

Sörmlands museums arkiv

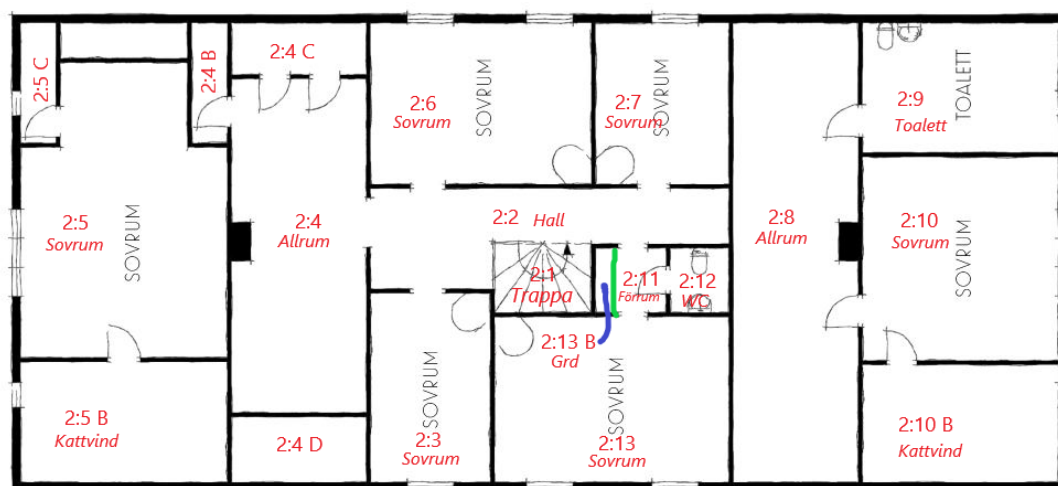
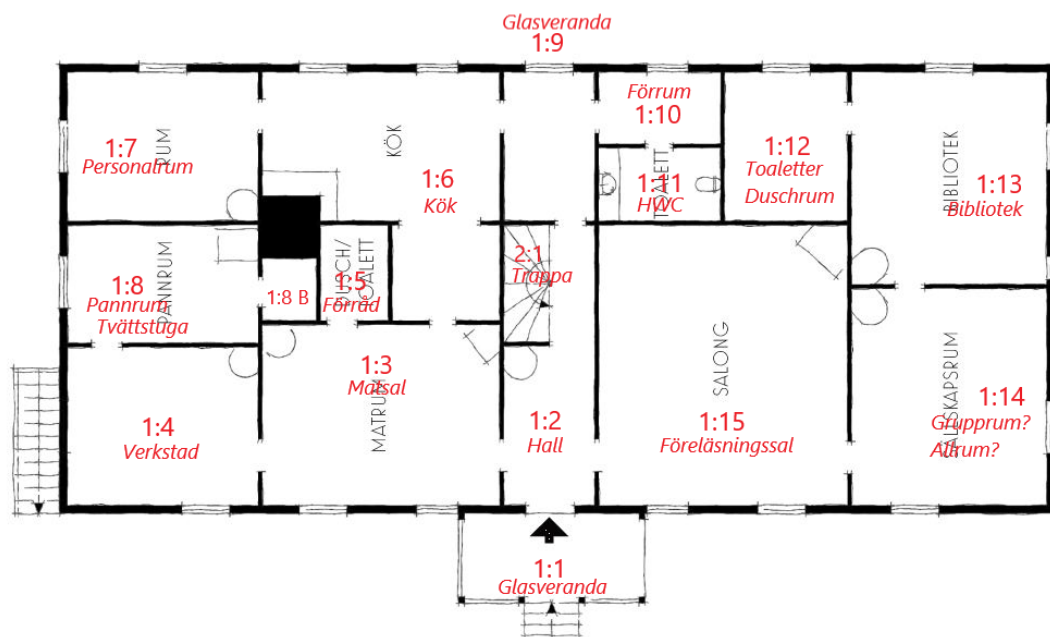
Hemsidor

<https://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/samhalle/planering-och-byggande/planeringsunderlag/riksintressebeskrivningar-for-sodermanland.html>
<https://fogelstadsstiftelse.se/>

Opublicerat material

Handlingar upprättade för projektet 2020-2022.
Antikvarisk rådgivning ang Fogelstads skolhus för den kvinnliga medborgarskolan vid Fogelstad, Lilla Ulfåsa, Sörmlands museum, 28 oktober 2020.
Ansökan och budget, Insamlingsstiftelsen Fogelstad.
Förfrågningsunderlag Takrenovering. Jon Åhlund, 26 oktober 2021.
Byggmötesprotokoll takrenoveringen, 2022.
PM Brand och utrymningssäkerhet - Lilla Ulfåsa, Carlens Brand & Risk AB m fl.

BILAGA 1

Framsidan

Plan över övre våningen. Söder är uppåt.